

ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАСЕЛЕННЯ КРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ

THE HOUSEHOLDS' FINANCIAL POTENTIAL: THE ESSENCE AND METHODOLOGY OF EVALUATION

УДК 336.011

Шкварчук Л.О.

д.е.н., професор,
професор кафедри фінансів
Національний університет
«Львівська політехніка»

Ярошевич Н.Б.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів
Національний університет
«Львівська політехніка»

У статті розкрито зміст фінансового потенціалу населення країни, його роль у забезпеченні економічного зростання країни та зв'язок із рівнем споживчого та інвестиційного потенціалів. Доведено наявність прямого суттєвого зв'язку між рівнем споживчого потенціалу населення країни та величиною ВВП. Виявлено вплив фінансового потенціалу населення на рівень конкурентоспроможності країни. Оцінено рівень фінансового потенціалу населення України.
Ключові слова: фінансовий потенціал, економічне зростання, споживчий потенціал населення, інвестиційний потенціал населення.

В статье раскрыта сущность финансового потенциала населения страны, его роль в обеспечении экономического роста страны и связь с уровнем потребительского и инвестиционного потенциалов. Доказано наличие прямой существенной связи между уровнем потребительского потенциала населения страны и величиной ВВП. Выяв-

лено влияние финансового потенциала населения на уровень конкурентоспособности страны. Оценен уровень финансового потенциала населения Украины.

Ключевые слова: финансовый потенциал, экономический рост, потребительский потенциал населения, инвестиционный потенциал населения.

This thesis describes the content of the households' financial potential, its role in ensuring the country's economic growth and the link with the level of consumer and investment potentials. The authors prove that there is a direct significant link between the level of the households' consumer potential and the size of GDP. The influence of the households' financial potential on the level of the country competitiveness is revealed. In the paper the level of financial potential of Ukrainian households is estimated.

Key words: financial potential, economic growth, households' consumer potential, households' investment potential.

Постановка проблеми. Проблема пошуку інструментів забезпечення економічного зростання є однією з найгостріших в економічній теорії. За останні сто років науковцями та практиками розроблено ряд положень щодо ефективних способів стимулювання розвитку економіки, проте, у своїй більшості, вони є дієвими лише упродовж короткого періоду часу. Кожна економічна криза є наслідком прорахунків у виборі методів та інструментів макроекономічної політики, адекватних існуючій ситуації.

Аналіз досвіду економічного розвитку країн з високим рівнем життя громадян дає підстави стверджувати, що провідна роль у забезпеченні довгострокового зростання належить інструментам стимулювання внутрішніх механізмів розвитку. До них, зокрема, належать фінансові ресурси населення. Теорія поведінкових фінансів дає нам підстави стверджувати, що фінанси домогосподарств відіграють значну роль у забезпеченні збалансованості економіки. Тобто населення країни, володіє певним фінансовим потенціалом, під яким варто розуміти перспективну здатність населення формувати направлені фінансові потоки, які залежно від величини, інтенсивності та швидкості визначатимуть стан економіки країни у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В економічній літературі концепція фінансового потенціалу є досить поширеною. Учені застосовують її для оцінювання фінансової здатності суб'єкту господарювання або окремої території-

ально-економічної одиниці (міста, регіону, країни) забезпечити власний розвиток. При цьому, визначенню ролі та величини фінансового потенціалу населення у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі приділяється незначна увага. Напряцювання у цій сфері переважно стосуються оцінювання фінансового потенціалу домогосподарств у контексті регіональних фінансів (А.М. Вдовиченко (2013) [1], Т.В. Клименко (2013) [2]).

Переважна більшість праць у сфері фінансів домогосподарств присвячена проблемам формування фінансових потоків населення у їх взаємозв'язку із тенденціями розвитку фінансового ринку та фінансової системи країни. Дослідженню окремих аспектів фінансів домогосподарств як складової фінансової системи країни приділяли увагу Р.С. Квасницька [3], О.В. Рудницька [4], Р.А. Слав'юк [5] та інші. Вивченням ролі фінансів домогосподарств у забезпеченні економічного та соціального розвитку займалися Т.І. Кізіма [6], С.І. Юрій [7] та інші.

Окремою сферою наукових інтересів учених є дослідження залежностей потенціалу ринку та економічним зростанням. Проте більшість таких досліджень стосуються мікроекономічного аспекту оцінювання розміру ринку та зростання окремої фірми. Зокрема, Thierry Mayer, Marc J. Melitz, Gianmarco I.P. Ottaviano (2011) [8], довели наявність прямого зв'язку між розміром ринку, конкуренцією та можливостями фірми щодо розвитку.

Формулювання цілей статті. Завданням нашого дослідження є формування методології

оцінювання зв'язку між фінансовими можливостями населення та економічним зростанням країни.

Виклад основного матеріалу. Застосування концепції фінансового потенціалу до фінансових ресурсів населення (домогосподарств) має певні методологічні особливості. По-перше, підхід фінансового потенціалу населення застосовується у межах макроекономічного аналізу, що відрізняє його від існуючих концепцій. По-друге, складові фінансового потенціалу населення мають інший зміст та наповнення.

Фінансовий потенціал населення визначається споживчим та інвестиційним потенціалом (див. рис. 1).

Згідно із підходом (Mankiw (2000)) [9] споживання є найбільшим компонентом випуску. Тобто домогосподарства володіють певним споживчим потенціалом, який визначає ВВП країни за витратним методом. Споживчий потенціал населення країни характеризує місткість внутрішнього ринку, тобто максимально кількість товарів та послуг, яка може бути реалізована виробниками у межах країни. Фактично, що вищим є споживчий потенціал населення, то вищим є його платоспроможний попит, то більші можливості виробників щодо збуту продукції у середині країни. Споживчий потенціал населення є однією з важливих характеристикою вагомості країни у зовнішній торгівлі. Високий споживчий потенціал населення здатен приваблювати імпортерів, підвищуючи їх конкуренцію. Ринок країни, у якій сформувалась економіка з такими характеристиками можна класифікувати як ринок попиту.

Відповідно до Яппеллі та Пагано (1994) [10] заощадження населення сприяють збільшенню інвестицій та прискоренню темпів зростання ВВП. Це дає нам підстави стверджувати, що домогосподарства володіють певним інвестиційним потенціалом.

Концепція інвестиційного потенціалу набула широкого використання для оцінювання можливостей розвитку окремих територіально-економічних одиниць (міст, регіонів та країн). У вітчизняній науковій літературі існує декілька визначень

інвестиційного потенціалу. Досить часто розрізненість трактувань обумовлена відмінностями сфер дослідження. Відносно безальтернативним є підхід, відповідно до якого під інвестиційним потенціалом розуміють перспективну здатність об'єкта здійснювати інвестиційну діяльність. З урахуванням цього, під інвестиційним потенціалом населення будемо розуміти його здатність формувати значні заощадження, які визначають внутрішні джерела фінансування інвестиційних потреб економіки. Що вищим є такий потенціал, то багатшою є економіка, тим нижчою є її залежність від зовнішніх джерел та кон'юнктури на міжнародних фінансових ринках. Така економіка характеризується високою життєздатністю.

Отже, високий інвестиційний потенціал населення забезпечує високі потенційні можливості економіки до зростання. Так, згідно із дослідженнями Oxford Economics (2014) збільшення заощаджень домогосподарств не лише забезпечує сім'ям більшу фінансову безпеку, але і допомагає національній економіці створити стабільне процвітання. Приріст заощаджень обумовив низьку залежність економіки США від іноземного капіталу і зробить домогосподарства більш безпечним, що зміцнило довгострокове економічне зростання [11].

Високий споживчий потенціал домогосподарств у поєднанні із значним інвестиційним потенціалом формує значну конкурентоспроможність економіки країни. Так, відповідно до методології Всесвітнього економічного форуму розрахунок Індексу глобальної конкурентоспроможності країн (The Global Competitiveness Index) здійснюють за дванадцятьма показниками, до яких, зокрема належить розмір ринку (Market size) та фінансування через місцевий ринок акцій (Financing through local equity market). Ці показники є суміжними із визначеними нами категоріями споживчого та інвестиційного потенціалів. Адже згідно із нашим підходом, споживчий потенціал – це місткість внутрішнього споживчого ринку, а інвестиційний потенціал – це обсяг фінансових ресурсів домогосподарств, залучених у економічний оборот через фінансовий ринок, у тому числі, через ринок акцій.

Рис. 1. Складові та чинники фінансового потенціалу населення

Відповідно до методологічних роз'яснень Всесвітнього економічного форуму, розмір ринку впливає на продуктивність виробництва, оскільки великі ринки дозволяють компаніям використовувати економію на масштабі, що обумовлює зниження витрати не лише виробництва, але й збуту продукції. Такі ринки є привабливими для товаровиробників, оскільки дають можливість наблизитись до кінцевого споживача продукції, навіть за умови низької забезпеченості вхідними ресурсами. Тому країни з високою місткістю внутрішнього ринку (високим споживчим потенціалом) мають значну вагу у світових економічних та політичних процесах. Показник фінансування через місцевий ринок акцій дає можливість оцінити внутрішні фінансові можливості економіки щодо залучення капіталу.

Дані щодо деяких складових конкурентоспроможності України за період 2007-2016 рр., представлені у табл. 1. відображають показники оберненого рейтингу (місце країни у рейтингу конкурентоспроможності загальної сукупності країн).

Оцінювання зв'язку результуючих показників (Індексу глобальної конкурентоспроможності та ВВП на душу населення) та факторних ознак (місткість внутрішнього ринку, обсяг експорту (частка країни у світовій торгівлі) та фінансування через місцевий ринок акцій) доцільно провести за допомогою коефіцієнтів кореляції. Результати розрахунків коефіцієнтів кореляції (див дані табл. 2) дають підстави стверджувати, що існує значний зв'язок між показниками фінансового потенціалу населення та величиною ВВП і глобальною конкурентоспроможністю України.

Із проаналізованих факторів найбільший вплив на ВВП України має місткість внутрішнього ринку, тобто, відповідно до нашого підходу, - споживчий потенціал населення країни. Вплив індексу

частки зовнішнього ринку України на ВВП є незначним. А найменше на ВВП України впливає фактор фінансування через місцевий ринок акцій. При цьому, останній фактор (фінансування через місцевий ринок акцій) з інших трьох чинить найбільший вплив на рівень конкурентоспроможності України, хоча рівень цього впливу не є визначальним. Тобто, інвестиційний потенціал населення визначає рівень конкурентоспроможності країни на світовій арені.

Найменшою мірою рівень конкурентоспроможності України залежить від експортних можливостей країни, що спростовує поширену думку про виняткову важливість експортного потенціалу країни у забезпеченні її економічного зростання. Від'ємні значення коефіцієнтів кореляції є обґрунтованими, оскільки що нижчим є рейтинг країни за відповідною факторною ознакою, то меншим є її ВВП на душу населення.

Отримані залежності підтверджують вихідну гіпотезу про те, що темпи економічного зростання країни значною мірою визначаються фінансовим потенціалом населення (споживчим та інвестиційним потенціалами).

Застосування концепції споживчого та інвестиційного потенціалів для оцінювання здатності населення (домогосподарств) країни генерувати капітал для забезпечення економічного зростання вимагаю формування нового підходу до оцінювання величини відповідних потенціалів. Розрахунок споживчого та інвестиційного потенціалів домогосподарств країни можна здійснювати двома способами: графічно-аналітичним та прогностично-аналітичним. У першому випадку зручним для використання є графічна інтерпретація динаміки доходу домогосподарств з виокремленням основних елементів доходу (обсягу споживання

Таблиця 1

Показники оцінювання глобальної конкурентоспроможності України у 2007-2016 рр.

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Індекс глобальної конкурентоспроможності	72	82	89	82	73	84	76	79	85	81
Місткість ринку	31	29	38	38	38	38	38	45	47	47
Індекс місткості внутрішнього ринку	29	30	37	37	35	36	37	46	48	48
Індекс місткості зовнішнього ринку	37	37	37	36	37	37	38	39	38	39
Розвиток фінансового ринку	85	106	119	116	114	117	107	121	130	120
фінансування через місцевий ринок акцій	92	107	120	123	129	127	108	118	127	114
ВВП на душу населення (US\$)	3.046	3.920	2.542	3.000	3.621	3.877	3.919	3.055	2.125	2.194

Джерело: сформовано за даними Global Competitiveness Reports

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляції

	Місткість внутрішнього ринку	Індекс частки зовнішнього ринку	Фінансування через місцевий ринок акцій
ВВП на душу населення	-0,669	-0,348	-0,131
Індекс глобальної конкурентоспроможності	0,341	0,053	0,462

Джерело: розраховано автором

та заощадження). Відповідно до рис. 2 площа фігури, обмеженої горизонтальною віссю та лінією доходів(домогосподарств визначає фінансовий потенціал населення країни (Ω_f):

$$\Omega_f = \int f_b(t) dt. \quad (1)$$

Площа фігури, обмеженої горизонтальною віссю та обсягом заощаджень (депозитів) домогосподарств визначає інвестиційний потенціал населення країни (Ω_i):

$$\Omega_i = \int f_s(t) dt. \quad (2)$$

Враховуючи викладене вище, споживчий потенціал населення країни можна визначити з рівняння:

$$\Omega_c = \Omega_f - \Omega_i. \quad (3)$$

Застосування прогностично аналітичного методу передбачає розрахунок показників граничної схильності до споживання μ та граничної схильності до заощаджень β . Відповідно, споживчий та інвестиційний потенціали населення країни можна визначити за формулами (4) та (5):

$$\Delta\Omega_c = \Delta\Omega_f \times \mu \quad (4)$$

$$\Delta\Omega_i = \Delta\Omega_f \times \beta \quad (5)$$

Показник граничної схильності до заощаджень є широко використовуваним показником, який часто розраховується і оприлюднюється національними статистичними службами різних країн. Оскільки $\mu + \beta = 1$, то рівняння (4) набуде вигляду:

$$\Delta\Omega_c = \Delta\Omega_f \times (1 - \beta). \quad (6)$$

На рис. 3 представлено динаміка показника граничної схильності до заощаджень (β) населення України, розрахована за даними Держстату за 2003-2016 рр.

Оцінювання складових фінансового потенціалу населення України, здійснене відповідно до графічно-аналітичного підходу (див. дані рис. 2) та прогностично-аналітичного підходу (див. дані рис. 3), свідчать про низький рівень інвестиційного потенціалу. Середня схильність населення країни до заощаджень за останні 14 років становить (-0,13), що вказує на низьку спроможність

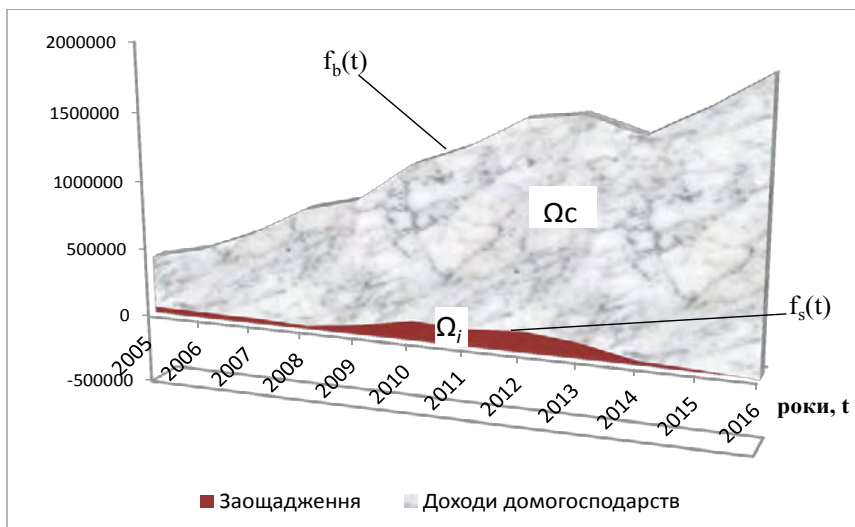

Рис. 2. Динаміка елементів фінансового потенціалу домогосподарств в Україні у 2005-2016 рр.

Джерело: складено за даними Держстату України

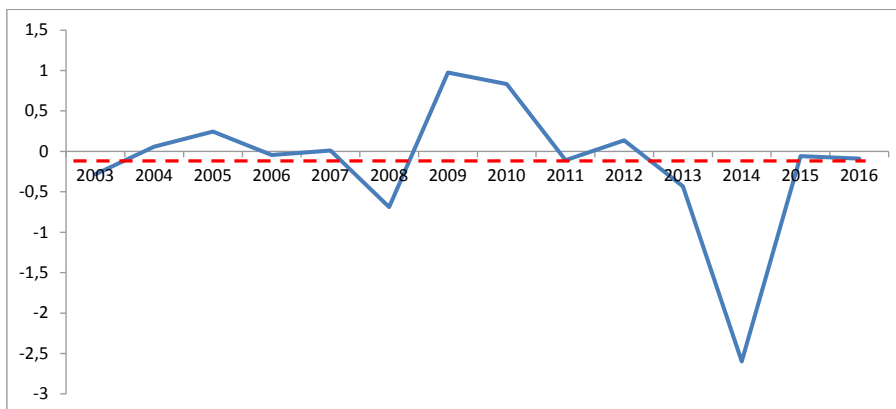

Рис. 3. Динаміка показника граничної схильності до заощаджень населення України у 2003-2016 рр.

до формування внутрішніх фінансових резервів капіталу для забезпечення економічного зростання. В економіці з низьким рівнем інвестиційного потенціалу населення буде спостерігатись перманентний процес дефіциту капіталу та виникатиме постійна потреба у залученні його на зовнішніх ринках.

Висновки з проведеного дослідження. Підвищений інтерес науковців та практиків до дослідження механізмів формування та використання фінансів домогосподарств свідчить про зростаючу роль останніх у забезпеченні стабільного розвитку економіки держави. Здатність населення перерозподіляти власні фінансові потоки на свідчить про наявність можливостей впливати на макроекономічні процеси шляхом використання певних фінансових інструментів. На скільки активними будуть процеси перерозподілу визначається не лише рівнем доходів населення країни, але рівнем залучення населення до процесів фінансового управління власними фінансовими ресурсами. За таких умов ваги набуває не лише величина фінансового потенціалу населення, але й величина окремих його складових: споживчого та інвестиційного потенціалів. Низький рівень доходів населення України у поєднанні із низькою схильністю до заощаджень обумовлюють незначну роль внутрішнього приватного капіталу у забезпеченні виходу економіки України з кризи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вдовиченко А. М. Фінансовий потенціал населення: нові можливості інноваційного розвитку економіки України: [монографія] / А. М. Вдовиченко. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2012. – 225 с.
2. Клименко Т. В. Сучасний стан фінансового потенціалу домогосподарств Чернігівської області / Т. В. Клименко // Чернігівський науковий часопис Чернігівського державного інституту економіки і управління. Сер. 1 : Економіка і управління. – 2013. – № 1. – С. 110-116.
3. Квасницька Р.С. Домогосподарство як інститут фінансового ринку України / Р.С. Квасницька // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2013. – Вип. 9(2). – С. 235-240.
4. Рудницька О. В. Економічна природа та роль фінансів домогосподарств у фінансовій системі країни / О. В. Рудницька // Економічний вісник університету. – 2013. – Вип. 20(1). – С. 173-178.
5. Слав'юк Р.А. Капітал підприємств і банків: теоретичні основи формування та управління: [монографія] / Р. А. Слав'юк. – К.: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. – 330 с.
6. Кізіма Т. О. Тенденції розвитку фінансів домогосподарств: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії / Т. О. Кізіма // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 9. – С. 170-176.

7. Тарасюк М. В. Функції фінансів домогосподарств у ринковій економіці посткризового періоду / М. В. Тарасюк // Економічний вісник університету. – 2013. – Вип. 21(1). – С. 230-235.

8. Юрій С. І. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності / С. І. Юрій, Т. І. Кізіма // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 3-10.

9. Thierry Mayer, Marc J. Melitz, Gianmarco I.P. Ottaviano (2011). Market Size, Competition, and the Product Mix of Exporters. NBER Working Paper No. 16959. Issued in April 2011. NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138 April 2011.

10. Mankiw, N. Gregory (2000). Macroeconomics [macro economics] Fourth Edition. Worth Publishers, New York, New York.

11. Jappelli, T. and Pagano, M. (1994). Saving, growth, and liquidity constraints. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 109, No. 1, pp. 83-109.

12. Another Penny Saved. The Economic Benefits of Higher US Household Saving (2014). OXFORD ECONOMICS. – P. 28.

REFERENCES:

1. Vdovychenko A. M. Finansovyi potentsial naselennia: novi mozhlyvosti innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy: [monohrafiia] / A. M. Vdovychenko. – Irpin: Natsionalnyi universytet DPS Ukrainy, 2012. – 225 s.
2. Klymenko T. V. Suchasnyi stan finansovoho potentsialu domohospodarstv Chernihivskoi oblasti / T. V. Klymenko // Chernihivskiyi naukovyi chasopys Chernihivskoho derzhavnogo instytutu ekonomiky i upravlinnia. Ser. 1 : Ekonomika i upravlinnia. – 2013. – № 1. – S. 110-116.
3. Kvasnytska R.S. Domohospodarstvo yak instytut finansovoho rynku Ukrainy / R.S. Kvasnytska // Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu. – 2013. – Vyp. 9(2). – S. 235-240.
4. Rudnytska O. V. Ekonomichna pryroda ta rol finansiv domohospodarstv u finansovii systemi krainy / O. V. Rudnytska // Ekonomichniy visnyk universytetu. – 2013. – Vyp. 20(1). – S. 173-178.
5. Slaviuk R.A. Kapital pidpriemstv i bankiv: teoretychni osnovy formuvannia ta upravlinnia: [monohrafiia] / R. A. Slaviuk. – K.: DVNZ «Universytet bankivskoi spravy», 2016. – 330 s.
6. Kizyma T. O. Tendentsii rozvytku finansiv domohospodarstv: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniani realii / T. O. Kizyma // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2013. – № 9. – S. 170-176.
7. Tarasiuk M. V. Funktsii finansiv domohospodarstv u rynkovii ekonomitsi postkryzovoho periodu / M. V. Tarasiuk // Ekonomichniy visnyk universytetu. – 2013. – Vyp. 21(1). – S. 230-235.
8. Iurii C. I. Finansy domohospodarstv: teoretychni pidkhody do traktuvannia sutnosti / S. I. Yurii, T. I. Kizyma // Finansy Ukrainy. – 2008. – № 8. – S. 3-10.
9. Thierry Mayer, Marc J. Melitz, Gianmarco I.P. Ottaviano (2011). Market Size, Competition, and the Product Mix of Exporters. NBER Working Paper

No. 16959. Issued in April 2011. NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138 April 2011.

10. Mankiw, N. Gregory (2000). *Macroeconomics [macro economics]* Fourth Edition. Worth Publishers, New York, New York.

11. Jappelli, T. and Pagano, M. (1994). Saving, growth, and liquidity constraints. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 109, No. 1, pp. 83-109.

12. Another Penny Saved. *The Economic Benefits of Higher US Household Saving* (2014). OXFORD ECONOMICS. – p. 28.

Shkvarchuk L.O.

Doctor of Economic Sciences, a Professor of Finance
Lviv Polytechnic National University

Yaroshevych N.B.

PhD, an Associate Professor of Finance
Lviv Polytechnic National University

THE HOUSEHOLDS' FINANCIAL POTENTIAL: THE ESSENCE AND METHODOLOGY OF EVALUATION

This thesis describes the content of the households' financial potential. First, it signifies how the households' finance ensures economic growth. Households finance plays a central role in determining economic equilibrium. An increase in the households' financial potential is typically associated with higher economic growth. The authors prove that the households' financial potential consists of the consumer and investment potentials. The household consumption is one of the indicators of the economic growth and development of a country. There is a direct significant link between the level of the households' consumer potential and the size of GDP. Increased the households' investment potential not only gives families greater financial security, but helps the national economy create sustainable prosperity. The authors view the households' investment potential as promoting national long-term economic prosperity.

Second, the authors analyze the impact of the households' consumer and investment potentials on the main macroeconomics indicators. The households' financial potential affects the level of competitiveness of the country. The impact of the households' consumption potential on the country's GDP is greater than the country's export opportunities. The investment potential determines the level of the country competitiveness on the world stage.

Third, the authors create the mythology of estimation of the households' consumer and investment potential. There is difficult to measure the consumer and investment potentials. The authors suggest using two approaches to potentials assessment. One of them uses the graphical methods another uses the prognostic methods. The level of the households' investment potential depends on marginal propensity to save. Marginal propensity to save of Ukrainian households between 2003 and 2016 was negative and stood at -0.13. It determines the low investment potential of Ukrainian economy. The low households' investment potential makes the Ukrainian economy dependents on foreign capital. The household consumption plays an important role in influencing economic growth by stimulating the aggregate expenditure.